

Magyar-román Szemle.

III. évfolyam.

Kolozsvár, 1897. február.

2. füzet.

A VÁNCSONK ÉS A VÁNCSEFALVI JURÁK.

II. és befejező közlemény.

A XVII. század első feléből aránylag kevés följegyző-sünk van a Jurákról. 1635. nov. 2-án Krucsfalvi *Sztojka* Ferencz alispán Somosfalvi Rácz János kaszójárási főszolgabíróval, Szigeti Szinyérváraljai Mihály jegyzővel és ifjabb Gyulafalvi Rednik Gergely alszolgabíróval Vánicsfalván törvényt látván, megjelent előttük egyrészt nemes *Moldován*, másképp Nánfalvi *Vánicsa* Jakab, Lukács, Gergely, Ferencz és egy másik Jakab, — másrészt Fejéregyházi *Birthalan* Margit, néhai *Vánicsfalvi Jura* János özvegye, hogy egy 20 aranyforintos homicidium, egy nánfalvi nemes birtok s egy másik emberölés dolgában egyezkedjenek. Utóbb 1639. febr. 2-án I. Rákóczy György fejedelem megint egy erőszakoskodás ügyében intézkedett, vizsgálatot rendelve el az itt említett Nánfalvi *Vánicsa* Jakab ellen, ki Vánicsfalvi *Jura* Jánosnak egy jobbagyát elfogatta.

1641. márcz. 12-én pedig Máramarosmegye törvényszéke előtt vánicsfalvi Nemes, másképp Gergely János kaszójárársbeli főszolgabíró fölkelvén, jelentette, hogy előtte az egész vánicsfalvi nemesség kinyilatkoztatta azt az akaratát, hogy, mint ezelőtt ezután is tilalmas legyen a falu nagy tölgyeserdeje a nánfalvi, vánicsfalvi és disznópataki lakosokra nézve egyaránt s hogy még a házépítéshez szükséges fát is csak az *Oszoj* (*Oszoy*) nevű erdőből legyen szabad hozatni. Az ez iránt kötött egyességlevelet Máramarosmegye 1665. május 26-án Szigeten tartott közgyűlésében újból átírta. 1665. dcc. 8. ugyanazon törvényszék előtt nemes *Porsa* Nászta, nemes Pap, másképp *Sztanka* Gergely felesége bepörölt nemes Barczánfalvi *Bálya* Tivadart és feleségét, *Jurka* Annát, mert

„nem gondolván az ország törvényével, sem erős contractu-sokkal,“ Kalinafalván egy Jura-féle (u. n. Jurezaszka) telket a hozzátartozó házzal, szántó- és kaszáló földekkel együtt, leánya Bálya Marika asszony részére 1665. májusában visszafoglalt s a házat lebontotta. 1660. december 13. viszont nemzeti Jura János kaszójárásí főszolgabírónak adott bizonyítványt Darvay Ferencz máramarosmegyei jegyző, hogy a vármegye határozata következtében Jura egy Vánecsfalván levő jószág dolgában a hitet hetedmagával le akarta ugyan tenni, de nem tehetle le, mivel ő és az ispán, kiket a vármegye e végből s a jószág birtokbaadása végett kiküldött, „az hadak bejövetele által distraháltatván a publicumoknak igazgatása miatt, ezen privatumnak véghezvitelére nem érkezhettek“ és így nem Jurán mult a dolog eligazítása.

Pörös ügy különben mindig akadt. 1674-ben Vánecsfalvi Nemes János, másik Nemes (máskép Goge vagyis Godse) János és Vánecsfalvi Vánecs Jakab böles előrelátásból íratta át a Nánfalva, Vánecsfalva és Disznópatak határjáró-levelét. 1680. ápril 16. Apafi fejedelem meghagyta Máramarosvármegyének, hogy Vánecsfalvi Gergely János özvegyének, Pécsi Annának és Vánecsfalvi Drágos Péternek a vánecsfalvi Láz nevű föld miatt folyt pörében új vizsgálatot tartson. Ugyanő 1682. jún. 22-én Máramarosmegyét arra inti, engedje meg és segítse elő, hogy Szász András és fiai, Dániel és Jakab, valamint Godse Lukács, Jura János és Szász Jónás, kik valamennyien Vánecsfalván laknak, a maguk jogait előtte bebizonyíthassák. 1683. május 9-én Csebi Pogány Boldizsár alispán, Szigeti Debreczeni György, Vizaknai András és Vánecsfalvi Godsa Lupul táblabírákkal együtt bizonyították, hogy Kodra Máté, Stéphan, Vaszalie, György és Kodra Odokiának fia, Batin Miron bárdfalvi lakosok Fejérfalván Borne Griga és Vlászín Lupul szomszédságában levő zálogos telköket, melyet őseik a Farkasréven lakó néhai Szidor Grigától 62 magyar forintban és 50 pénzben vettek zálogba, ugyanazon összeg erejéig tovább adják zálogba a Fejérfalván lakó nemes Ontza Nicorának és feleségének, Hotan Nászta asszonynak. Jellemző, hogy ezek, kik a Jurákkal atyafiságban álltak, már majdnem kivétel nélkül oláhos neveket viseltek.

Időközben a Juráknak az egyházzal is meggyült a bajuk.

1690. május 15-én *Sztojka József máramarosi püspök* a Bucsfalván tartott végleges *szaboron* meghallgatta több váncsfalvi oláhnak panaszát, mely szerint váncsfalvi Jura Jónás egy, a szent ekklézsiának adott jószágot elfoglalt; Jura azonban kijelentette, hogy ez törvényes öröksége. A szabori tanács kimondta, hogy azon telek a *prédikátoroké* lévén, jövedelme az egyházat illeti, s mint ilyen a püspök gondviselése és hatósága alá tartozik, a püspök tehát idéztesse meg Jurát a vármegye törvényszékére. Még azon évben okt. 14-én viszont a lengyel hatóságokkal akadt Jura Jánosnak egy kis eligazítónivalója. A bukovinai Kimpolungból Kazinisz *Kaszinszki* latin nyelven panaszt emelt szomszédja és barátja Pogány máramarosi alispán előtt, hogy Jura Jónásnak 37 kecske tizede fejében *Kataszenie Fedor* és *Karonieduk Nesztor* lengyel alattvalók kezéhez 37 magyar forintot kellett volna letennie; ő azonban 13 kecskéért 13, a többi 24 kecskéért pedig mindösszevéve is csupán 16 magyar forintot fizetett. Annak a pénznek, melyet Jura adott ezeknek az embereknek, Lengyel- és Magyarországon más az értékök. Lengyelországban négy lengyel forint tesz egy magyar forintot, míg Magyarországon 3 lengyel forintot négy magyar forintért váltanak be s így 12 ilyen pénz 16 magyar forinttal ér fel; tehát e 16-ot a már említett 13-hoz adva, mindössze 29 magyar forintot tesz ki. Jura tehát a kecske-tizedét még nem fizette ki egészen, mit a károsultak a kimpolungi törvényszék előtt 59 tanuval igazoltak, kéri tehát az alispánt, szolgáltatson ez ügyben igazságot, hogy ne kelljen tovább is háborgatniok efféle panaszokkal a lengyel hadsereg főparanesnökát, a krakkói várnagyot stb. és adassa meg a még hátralevő 10 kecsketizedét. Különben mások ellen is volt panasz, mi eléggé bizonyítja, hogy a máramarosi uraknak az akkor Lengyelországhoz tartozott Bukovinában való legeltetés szokása nem kevés bosszúságot okozott.

Pár nap mulva, okt. 22-én Váncsfalván Moldován *Jo szip* és *Nemes Gergely* szolgabírák, valamint *Rednik János* alszolgabíró azt jelentették a megyének, hogy *néhai Apafi*

Mihály fejedelem parancsához képest némi kihallgatást eszközöltek annak kikutatása végett, voltak-e *Jura Kirané*-féle váncsfalvi földek zálogban néhai Godse Fedornál (Fedornál). A tanúk vallomásából kitűnt, hogy *Jura Kirané* az ura halála után férjhez ment Godse Fedortól utóbb elválván, azt a földet bizonyos összegért ő zálogosította el Godsénak.

Ezentul egyideig ismét az 1587-ben megindított pör foglalkoztatta a Jurákat. 1691. szept. 26. Váncsfalván *Jura János* táblabíró tudatta, hogy *nagy őse* *Jura Péter* egy leányával, egy *Popa Fedor* nevű parasztnak férjhez adásával örökös jószágából egy telek-örökséget adott cum bene placito vejének a *Juranszka*-telekből, „kit mostan *Boltaszka*-teleknek neveznek.“ E teleknek ő lévén törvényes örököse, pert indított; de belátván, hogy a telek egyrészének mostani birtokosa *Grigor*, máskép *Nemes Gergely*vel való megalkuvása nélkül annak jókimenetelét nem remélheti, ez utóbbival egyességre lépett olykép, hogy a telek $\frac{3}{4}$ -e őt, $\frac{1}{4}$ -e *Nemest* illesse, s arra nézve, hogy ebben ne háborgassa, 200 birodalmi tallért kötött le bánatpénzül.

1691. okt. 19. Váncsfalván Váncsfalvi Vánesa Iván s *Nemes Gergely* táblabírák és *Bárdfalvi Szrecz Miklós* kaszójárási egyik alszolgabíró Váncsfalvi *Jura Jónás* megbízásából kérdőre vonták a váncsfalvi *Boltaszka* nevű telek birtokjogának czíme miatt *Bolt*, máskép *Tompos Sofrone* asszonyt (*Godse Lupul* feleségét). Ez azt felelte, hogy a jószág *nagyanyjáról*, *Barcza Nasztától* s *Godse Lupul*, hogy az *Jura Titianától* maradt reá örökségképen.¹ *Pintek Hafia* *Jura Titiana* 3 leányától (*Barczán Nasztra*, *Hafia* és *Marika*) örökölte. *Vánesa Mari* hihetőnek tartja, hogy valamely ősétől örökölte. *Godse Illés*ssel magával nem beszéltek, de ennek anyja, *Tivadar Marika* azt felelte, hogy az ő részét is *Godse Jónás* bírja s azért ő maga nem perelhet. *Bolt* Ivánra is *Jura Titianától* maradt. — Fejérfalván *Pintek Balázs* és *Mihók* szintén törvényes örökösnek vallja magát — s per nélkül egyik sem hajlandó kiadni. *Borne Anuca* (*Vlasin Griga* felesége) nem tudja, ki-ről maradt reá. *Vánesa Dánt* nem találták otthon; de atyja,

¹ *L. Magyar-román Szemle*, 1897. 8. l.

Váncsa Puczul szerint Jura Titianától, Moldován vagyis Váncsa Jon feleségéről maradt reájok. Máramarosmegyének ugyanaznap (1691. okt. 19.) tartott quindenalis requisitiója alkalmával Váncsfalván lakó Jura Jónás a szintén Váncsfalván lakó Bolt Ivánt, Sophronét, Zah Mátét, Pintek Haphiát, Tivadar Marikát és Fejérfalusi Vancze Dánt, Borde Anucát, Pintek Biláskót s Pintek Mihókot bevádolja, hogy *eleiről álló ő s nemesi örökségét s telkét*, Váncsfalván Boltesztk nevű helyen a Zehetzk és Setyenszk-Meneszk-telkek szomszédságában levő telkét és az ahhoz tartozó szántó és kaszáló földeket tőle elidegenítették. Mivel pedig az ily jószágoknak az ország törvényei szerint az igaz vérekre kell redeálniok, kerülve a veszekedést, követelte, mutassák fel igazoló leveleiket a mi nem történnén meg, e telkek visszaadását kívánja. — A vádlottak szerint vagy 80 évvel ezelőtt Jura Titiana révén a telek mint apai rész szállott a vádlottak családjára s ők ki tudják mutatni a Jurákhoz való rokonságukat. Azonban Jura kijelenti, hogy a vádlottak tévednek; „Jura Titianának más ura volt, nem az, a kiről mostan a jószághoz ragaszkodnának; jövéen ide a faluba egy *idegen deák*, kit is, *mivel a falunak papja nem lévén, papnak megfogadtanak*, ide pedig jószágot nem hozott, hanem megházasodván, itt azon pap szállott azon telekre, életéig ott lakván, nem volt ki keresse, a maradék pedig mind paraszt emberek lévén, *a nemes örökség paraszt embert nem illet*, az Actor pedig igaz vér hozzája, kit is docca lunk in instantia, hogy azon telek hozzátartozó földivel együtt az Actort illeti.“

Az Actor új vizsgálatot kívánt a nemes széktől, és pedig határozatot „secundum tit. part. II. tit. 18. in paragra-pho, mivel a *fiak véreök hullásával fegyverrel oltalmazzák ha zájukat*, az asszonynepek pedig erre elégtelenek.“ Erre a törvényeszkék ujabban kötelezte Jurát, esküdjék meg arra, hogy azt a practensa telket néhai Jura Péter leánya főrzhez adatásával idegenítették el; „így a telek cum appertinentiis adjudicáltatik az Actornak, ha pedig ő nem esküdnék, esküdjönek meg az Incattusok mindnyájan, hogy az Actornak semmi jussa azon practensa telekhez és így náluk marad és hogy az elejük nemes ember volt.“

Azonban a Vánicsfalván lakó *Moldován* alias *Oneze* Josp és *Moldován* alias *Oneze Prikop*, Jura Jónást letiltották ez esküről, mert az a telek *Jura Popa Ferencz birodalma volt*; nyilván és bizonyosan tudják, hogy az nem *Jureszk*, hanem *Onezeszkjóság*. Ügyvédek tilalmára azonban Jura külön tiltakozással felelt.

Jó másfélhét múlva (1691. okt. 30.) Gyulafalvi Rednik Tamás és István, valamint Vánicsfalvi Záh Iván hites táblabírák Jura János hívására kiszálltak Vánicsfalván Ungur Lupul nemes házához, hogy ügyében tanúkihallgatásokat eszközjenek, arra nézve, tudják, — avagy hallották-e a tanúk, hogy Popa Ferencz miért tartotta magát nemes embernek, — maradékai közül most még visel-e még valaki papi tisztet és hivatalt, — s tudják-e, mely telekhez és családdhoz tartozott a Boltaszka-telek? A mintegy 60 éves nemes Godsa Mireus csak annyit hallott, hogy Popa Ferencz jövevény volt Vánicsfalván „és az *Jurák* között egyik adta volt egyik leányát házastársul, ki után bírta az Boltaszka-teleket, az *Jurászka-telekből* adván nekik, *sikედველენ* papságát... Popa Ferencz maradéki között az maga papi tisztiben egy sem maradt.“

Egy Tompis nevű jobbágy szerint Popa Ferencz parasztember volt, de egy papfia sem maradt. *Drágos* Mihály vánicsfalvi nemesember „*mintegy* *históriaképen* beszélte elő az dolgot hoc modo: Egykor sernek való zabot aszalván itt Vánicsfalván lakó *Ungur Jónás*, *Drágus* Timosi és *Fole* Ihnát, találtam közejükbe menni, kik minekutána sok idestova való beszélgetésöket elvégezték volna, kezdénk beszélgetni az eltévedt jószágokról; kik mondanak egymás között ezen Boltaszka nevű telekről, ki melyik mit tud, öreg emberek lévén. Kik között mondá *Fole* Ihnát, hogy az Boltaszka-telek az *Jurászka-telekből* vagyon kiszakasztva sok mezőbeli földekkel, kik közül némelyeket elő is beszélgetőnek; de mondanak ez telekről, hogy jött Popa Fodor nevű *oláh deák* az faluban, kinek *értelmét és eszét látván*, egy *Jureszk* adta neki házastársul egy *Titiána* nevű nénjét; és jószágot kérvén az pap a *Jureszktől*, kevesen lévén a' faluban, egy kis praelukája lévén az templom mellett, adta ezen Popa Fodornak, hova házat építhes-

sen; hova asztán házat építvén, az Jureszk kérvén az falut, hogy azon Popa Fodor háza alatt levő helyet recipiálják az falunak telekjei számában, *kinek tudományát látván*, az falu recipiálta az Popa Fodor háza alatt levő helyet telek-számában; melyet most Boltaszka-teleknek hínak. Nemes-é, avagy nemtelen lett légyen, nem hallottam; „az ő papi tisztében sem tudok maradéki közzül, hogy vagy (egy) ember maradt volna.“

A tanuk közt volt *Pipa* János is, Váncsfalvának mintegy 60 éves papja, kétségkívül Pópának hitták, de Pipának nevezték, mint nemes Grigor László vallomásában is Pipának mondja Popa Ferenczet, kinek különben nem maradtak papfiai. Negre Máté váncsfalvi nemes is úgy hallotta őstől, Griger Fülöptől, hogy „Pipa Ferencz jó *oláh deák* lévén, az falu közönségesen kiki az maga jószágából adott volt ezen Pipa Ferencznek — papságát látván — az templomhoz tartozó jószágot.“

Kétségtelen, hogy a Jurák ezen pap-rokonának, épen nagy népszerűségénél fogva, nagy része volt a váncsfalvi nemesek eloláhosításában. — Egyébiránt Szolgai Mezei István és Szaplonezai Tivadar István 1691. nov. 3. Szaplóczán is folytatták ügyében a kihallgatást; a 19 tanu vallomása közt legérdekesebb a nemes Steczka Kiriláé, ki „hírét sem hallotta annak az embernek itt Szaplonezán, nem hogy idevaló nemes ember lett volna vagy itt birt volna valamelyik *osztalban*; sem olyan fia nem tudom hogy lőtt volna.“

Nov. 27-én Jura János Máramarosmegye sedriáján tiltakozott az ellen, hogy Moldován Joszip vagy akárki más, a kit azon dolog concernálna,“ a peres Boltaszka-jószágot megszerezze.

Ez a dolog azonban, egyelőre megakadt s a Jurákat más ügyek és bajok foglalkoztatták. 1693. okt. 16. táján, ahogy a pürt 1695. január 25. Máramarosmegye törvényszéke előtt előadták, az Alsó-Rónán lakó *Buzrics* Lukács halálra verte Váncsfalvi *Jura* Lászlónak egy Ulies nevű alsó-rónai jobbágyát, miért őt a panaszos kisebb hatalmaskodás vétségében kivánta elítéltetni a 64. czím 2. része és a 3. rész 31. czíme alapján. A következő évből (1696. nov. 7.) Váncsfalvi

Jura Jónást, a buzgó pörlekedőt, családja érdekeinek egyik hű előmozdítóját mint a kaszói járás főszolgabíráját találjuk említve. Neki, valamint Jura Lászlónak, Váncsa Jánosnak, Nemes Gergelynek (máskép Nemes Grigornak) és Váncsafalvi Váncsa Józsefnek 1698 decz. 13. Székesfehérvárott kelt levelében I. Lipót megengedte, hogy Máramaros-, valamint a két Belső- és Közép Szolnokmegyék s Kővárvidéke előtt jogaik védelmére esküt tegyenek, vagyis (ugy látszik veszendőbe ment) birtokaik visszaszerzése véget perújítással éljenek. Az épen nem kedvesemlékű neo-acquistica commissiónak kora volt ez, a mikor a magyar ember, Arany Jánossal szólva:

„Életében annyifelé protestál,
Hogy, ha meghal, csak megáld, de nem testál.“

Jura Jánost a kaszói járás főszolgabíróságában *Jura László* váltotta fel; úgy látszik, ő sem sokáig maradt, mert 1700. február 5. Máramarosmegye adókiivetői elősmerték, hogy járásából idáig 8425 frt 50 krt. szolgáltatott be a megye pénztárába, — az év végén pedig már a Váncsafalván lakó *Váncsa* Jozsip volt a főszolgabíró. 1700. dec. 16. ő adja ki azt a nyilatkozatot, hogy Bártfalván társaival együtt gyűlést tartván, a Deszten lakó *Román* Lukács falusi hadnagy a maga, mások pedig a falu nevében megjelentek, kinyilvánítván, hogy Váncsafalvi Jura Jónásnak, az ő elődének 78 forinton zálogba adták a Kudvics Tódor-féle telket, „*ez mostani elviselhetetlen német portióknak megadására elégtelen lévén a szegény falu.*“

A Jurák és Váncsák Rákóczi szabadságharczában is résztvettek; a család okiratai azonban erre nézve nem adnak felvilágosítást és továbbra is csak kisszerű birtokügyekről tájékoztatnak. Annyi mégis kitűnik belőlük, hogy Váncsafalvi Jura Jónás 1704. szept. 9. Váncsafalvi Szász Jónással, Nemes Gergelylyel s Váncsa Istvánnal a megye táblabírája volt s hogy Jónás időközben a vármegye *másodalispánja* lett. Előtte s a szolgabírák előtt 1707. márcz. 12. a Váncsafalván lakó Jura László, György és Tamás pört indítottak a Szerbalfalván lakó *Zab* Lupul ellen, előadván, hogy nagyanyjuk édes anyjáról, *Sztán* Margitról egy nemes telek illeti őket Szap-

lánézán s hogy ők most megkínálták pénzzel Sztánt, ha az zálogba volna. 1707. máj. 16. Jura László produkálta a törvény előtt az 1584. máj. 9. kelt levelet, mely szerint e telek őt illeti, mert édes anyja, Barezán Teodosia Barezán Pál leánya volt; Pálnak édes anyja B. Andréha, ezé B. Gergely; ennek felesége volt Sztán Margit, Simon leánya, kinek atya örökjogon adta e jószágot. 1707. márcz. 12. a fölperesek ennek visszaítélése miatt indítottak pert.

Az 1707. jul. 5. tartott közgyűlés arra utasította fölpereseket, mutassák meg, hogy 1) ők Sztán Margittól, Berezán Gergelytől való maradékok; 2) hogy arról a jószágról melyet keresnek, minden levelőket produkálják; s 3) hogy a vádlat takon kívül több Zob családbeli nincs s hogy ők is Zob János maradéki.

1707. szept. 2. Középső-Visón Horváth Gábor alispán s a szolgabírák előtt Vánásfalvi *Jura János* perbe fogta a Sajón lakó *Mán* Stephet, Györgyöt, Lupult és Tógyert, mert 1558. Vass Antal Jura Pétertől, az ő ősétől elvett egy fél Fetinátzka nevű telket 25 frtért, melyen akkor Fetinka Jónás nevű jobbágy lakott, most pedig annak fiai Fetinka Ignác és Dumitru laknak. Mánék Vasstól ezt a telket, mint igaz örökösök és atyafiak 25 frton magukhoz váltották; Jura most visszakinálta nekik a 25 frtot, atyja lévén *Jura Farkas*, ezé *János* és ezé az említett *Péter*; az alpereseket tehát juxta tit. 24. part. 2. Decr. Tripartiti a pénz elfogadására kívánta szorítani. A törvényszék mindkét félt bővebb bizonyítékok beszerzésére utalta. 1707. szept. 17. a megye által 1707. jun. 15. kiküldetvén, Horváth alispán Sztojka Zsigmond jegyző, Szegedi Zsigmond táblabíró és ifj. Rednik Jónás kaszójárási főszolgabíró a bártfalvi és vánásfalvi lakosok közt vitás erdők és lázok ügyében tartott vizsgálatot De a vánásfalviak határául követelt Egresnél, máskép Szárazpatakánál a bártfalviak és fejfárfalviak *fegyveresen* visszaüzték őket Vánásfalvára Jura Gergely házához, — mire ők hazamentek, újabb híreket kapván *a parasztok lázongásáról*. Így a vánásfalviaknak még 1709. nov. 8. is tiltakozniok kellett az ellen, hogy a bártfalviak a vitás területen legeltessenek.

1708. febr. 26. Hosszúmezőn meghagyta Rákóczi Fejér,

Torda, Kolozs, Doboka, Közép- és Belső-Szolnok, Kraszna, Máramaros, Hunyad, Arad és Zaránd megyék alispánjainak, fő- és alszolgabíráinak, táblabíráinak és jegyzőinek, — Fejérvár, Nagy-Enyed, Torda, Kolozsvár, Deés, Sziget, Huszt, Hosszúmező, Técső és Visk főbíráinak, tanácsának és jegyzőinek, valamint Gálfalvi Jánosnak, Tordai Boldizsárnak, Váró Mihálynak, Zólyomi Jánosnak, Csegezi Tamásnak, Bonyhai Ferencznek, Osvát Ferencznek, Sárosi Sámuelnek, az ő erdélyi fejedelmi táblája esküdt irnokainak és jegyzőinek, hogy ha Vánicsfalvi Gosa János a nemesek hadnagya, valamint Gosa Mihály, Máté és István akárhol és akármelyik hatóság előtt a maga birtokügyében bevallást, nyomozást, stb. kívánna tenni, azt elfogadják és elősegítsek; mit Sziget városában már harmadnap (febr. 28.) meg is hirdettek. 1709. nov. 15. Hosszúmezőn a fejedelem hasonló protectionalist adott ki hadnagyának, idősb *Gocsa* Jánosnak, valamint *Negre* József és *Grigor* Gergely vánicsfalvi esküdteknek s az összes vánicsfalviaknak. csak a törvényhatóságok és egyes hatósági személyek felsorolásában mutatván eltérést.

Kétségtelen, hogy a Jurák szintén a többi vánicsfalvival tartottak, de róluk e korból legfeljebb oly jelentéktelen adatok maradtak fenn, mint pl. az, hogy Jura Lászlótól 1710 szept. 10. Vánicsfalvi *Grose* Tógyer . . oláh létére magyar levélben -- 90 frtot vett kölcsön. Magának a szabadságharcnak leverése után a családból *Jura Tamás* játszott valamilyes szerepet Máramarosvármegye életében. Érdekes többi közt az az oklevele, melyet 1712. márcz. 10. mint a kaszói járás főszolgabírája adott ki. „Az midőn -- írja ebben — gyülekeztünk volna Bartzánfalvára ugyan Bartzánfalvi *Bartzán* Lupul nemes házához, akkoron leválá kauzáját nemes Máramarosvármegyében Felső-Járásban Petrován lakó tiszteletes *Popa Stefán* alias *Serafin*, Máramarosvármegyének az görög valálason levőknék püspöke, Gyulafalvi Pop Miron procurator által mint actor, Bartzánfalván lakó *Drágus* Tógyer vádlott ellen, ki „nem gondolván sem Isten, sem ország törvényével, sem az én püspöki becsületemmel, in hoc anno praesenti 1712. die 19 januarii az nemes vármegye előtt engemet difamált azzal, hogy én az ő feleségét törvénytelenül meg akartam volna

veretni, sőt szalmát is terítetttem volna alája, az melyre reá feküdjék, hogy megveressem, avagy verettessem. Az akkori difamációt pedig nem tagadhatja az Incattus, mivel az dolog világos és az nemes vármegye előtt volt a difamáció; kívánom azért, hogy ebbeli difamációért *faciens in flos 100 in emenda linguae convincáltassék*, juxta T. 72. P. 2-dae D. T. Gyalázatomat fel nem vettem volna pro fl. 100. Pro expensis et fatigiis kívánok fl. 16. L. U. — Incattus in sua. persona dicit: „a mit a nemes vármegye előtt mondtam, most is azt mondom, melyet is in praesentia sedis nostrae fateálok, hogy eslekedtem; miért kellett egy csep vétek nélkül tizenköt pálczával fenyegetni az feleségemet, hogy megveretteti, szalmát is terített alája, mindazáltal én ezen törvényt apellálok az Nemes vármegyére.“

A szék azonban elítélte a vádlottat (mivel egy még meg sem hozott ítélet ellen felebbezett) a széksértésért 12 írtra, gyalázatáért 12 frtra, fáradság költségére 3 frtban. A panaszos megnyugodott.

Érdekes, hogy az oklevél alá a g.kel. püspök oláhu l irta alá magát.

Seraphin püspöknek különben nemsokára magának is a legnagyobb méltatlanságot kellett szenvednie. Jura László hites táblabíró 1714. márcz. 15. tanúvallatást végzett abban az ügyben, hogy a püspököt márcz. 13-án *Petroszi* László alszolgabíró „minden igaz ok nélkül verte, tagolta, haját kitépte,“ midőn „a maga pénzét becsülettel kérte a viceszolgabírótól, melyet zálogos jószágának kiváltására adott volt.“ Ez semmiesetre sem utolsó adalék ahhoz, a felvilágosodás századának elején, milyen lehetett a társadalmi műveltség a Tisza forrásvidékén. Erőszakos volt maga a nép is, de jogérzete jobban kifejlett, mint ezé az alszolgabíróé s tudott uralkodni felindulásán. 1715. szept. 10 én ugyanis a vármegye *Sztojka* László alispánt egy bizottsággal a váncsfalvi és bárdfalvi lakosok közt vitás tölgyerdő ügyének rendezésére küldvén ki, szept. 19-én *Kodra* Máté 20 bárdfalvi lakossal azon okból szegült ellen, hogy ilyen dologban csak a káptalan járhat el. Megfogták az alispán lovának kantárszárát, s megfenyegették a bizottságát, ha törvénytelennek vélt eljárását folytatná; de bán-

tatlanul engedték távozni, midőn az »recedált,« visszatért. A két falu ellenségeskedése tehát tovább tartott.

Vánecsok ivadékairól s a Jurákról a XVIII. századból csak kevés följegyezni való akad. Mind a Vánecsák, mind a Jurák élénk részt-vettek a megyei életben. Így pl. 1716. január 4. egyszerre két *Vánecs* (Farkas és József) tart, mint táblabíró, vizsgálatot egy, a bartzánfalvi határban ellopott ökör dolgában. 1722. febr. 6-án Sztojka László alispán, Vánecsfalvi *Jura Tamás* helyettes jegyző s mások előtt perelte be *Jura László* Matis Grigort, Simon fiát egy 30 frtos tartozásért, melynek fejében a megye Matis Simonnak konyhai telkét és házát már 1702. január 28. lefoglalta, de Matis Grigor azt három évvel ezelőtt a pénz letétele nélkül visszavette. A törvényszék Matist a telek visszaadására és fizetésre kötelezte. 1724. okt. 26. Csebi Pogány István alispán Nánfalvi Szegedi Ferencz jegyzővel, id. és ifj Rednik Jónás és Vánecs Farkas tbírával a vármegye határozatának végrehajtására Bárdfalván kiszállván, a főutezán összegyűlt lakosok az eljárás felfüggesztését kérték, míg emberök a főispántól visszajön; ők tehát Bárdfalvi Banu Iván házához hitják a lakosokat, figyelmeztetvén őket, hogy a vármegye megbízásából el kell járniook ellenük, mert a megye által rendelt zárlatot meg nem engedték, s a Bárdfalva és Vánecsfalva közt föl nem osztott erdőbe sertéseiket kihajtották; de midőn marháik behajtására megindultak, a lakosok fenyegették őket. Erre újból visszautzték, de Bárdfalvi Stecz Iván faluhadnagyát az összes lakosokkal együtt igazolásul a vármegyére idézték.

1728 ban Vánecsfalvi *Jura László* az iránt folyamodott Bethlen József főispánhoz és a megyéhez, hogy intézkedjék azon malom iránt, melyet az Iza vizén *öcscsével, Tamással*, közös költségen állíttatott, de melynek költségéhez öcscsének harmadfél esztendővel azelőtt (1725) történt halála óta az özvegy mindamellet sem járul, hogy magát a vámot szedi. A főispán 1728 ápril 24. az alispánt bízta meg a vizsgálattal, a törvényszék pedig június 26. mindakét félt eltiltotta a vámszedéstől, míg a visszatartott vám jövedelméből a malmot ki nem javíttatják.

1751. a vármegye külön bizonyítványt adott ki a vánecs-

falvi Vánások ivadékok nemességéről. Valóságos és kétségtelen nemeseknek nyilvánította a vánásfalvi uradalomban lakó Jura György és Jura László táblabírákat, Jura Györgyöt, Jura Lászlót és idősb Jura Gergelyt. 1763—68. közt a következő Jurák éltek: *János* és fiai, László és Tamás; *Gergely* és fiai, László, György és József; *László* és fia, László; *György* és fiai, László, Gergely és Péter. Ezeknek óhajására a megye a felmutatott okiratok alapján elősmerte, hogy a Vánásfalva és Nánfalva területén lakó Vánások, Jurák, Grigorok és Godsák (máskép Nemesek) egy és ugyanazon törzsből, Vánások Farkasztán faitól származnak és hogy különbség köztük inkább csak a családnemekre nézve mutatkozik. Főlemlítik végül, hogy Vánások ivadécai kezdetől fogva békésen bírnák javaikat és hogy nemességüket soha senki sem vonta kétségbe.

A Jurák ezental is élénken részt vettek Máramarosmegye közéletében. A XVIII. században köztisztviségeket viselt közülök: Jura *Jónás*, 1675—1703-ig a felsőjárás szolgabírája; *Gergely*, 1700-ban assessor a kaszói járásban; *Tamás*, 1711—1722. kaszójárás szolgabíró; *Illés*, 1734-ben kaszójárás alszolgabíró; *János* ugyanaz 1741-ben; *György* (László fia), 1752—3. kaszójárás szolgabíró, 1754—63. járás csendbiztos, 1770. 82. adószedő a felső és kaszói járásban, kit a megye a számadások terhe alól 1795. jun. 12. mentett föl; *Bazil*, 1767-ben esküdt a kaszói járásban.

A XIX. században: *György* 1825. július 20-tól 1830-ig a kaszói járás alszolgabírája; ifjabb *György* 1845. jul. 14-től 1848. szolgabíró, 1850-ben főszolgabíró, 1860. decz. 13. főjegyző, 1861. aknasugatagi képviselő, 1861. ápril 17. a képviselőház jegyzője; 1861. nov. 3. lemondott az egész tiszttikkal a megyei főjegyzőségről; *Lajos*, 1850. járásbíró, 1860. kaszójárás alszolgabíró; *János* 1860. tisztt. esküdt, 1864—67. megyei tisztügyi alügyész, 1867. sajóvízi alszolgabíró, 1869—72. felsőjárás főszolgabíró, 1872-től maig felső-visői járásbíró.

Ez a fogyatékos jegyzék is mutatja, hogy a Jurák úgyszólván egybeforrtak Máramarosmegyével. Várad Gábor „Hulló Levelek” című beces emlékirataiban többször omlókezik azokról a szolgálatokról, melyeket a magyarság ügyének kül-

nösen a nemzet újra-ébredésének korában (1860) tettek. Kiváló tisztelettel szól Jura Györgyről, († 1868. ápril 14.) ki már 1856. május 12-én aláírta a magyar nyelvnek hivatalos nyelvvé tétele iránt beadott kérelmet, s ki vele és Szilágyi Istvánnal 1864-ben lépéseket tett egy helyi magyar lap indítására s 1865. ápril 5-én Szilágyi szerkesztésében mint kiadótulajdonos meg is indította a „Máramaros“ című derék lapot.

A. Jura-család kékmezőben hátsó lábaira ágaskodva nyilazó oroszlánt használ czimerül; a czimerpajzs fölé helyezett koronás sisakból kiemelkedő oroszlán első jobblábával kardot villogtat, melyre véres emberfő van szurva. Az oláh kenézek ivadécai hatodfélszázadon át valóban megtették kötelességöket a magyar haza védelmében s nemesak karddal, hanem mint tisztviselők is szolgálták a közügyeket. Ezekből a töredékes adatokból, melyeket a Jura Péter ur által rendelkezésemre bocsátott eredeti okiratok nyomán állítottam össze, a maga sok százados apró-cseprő küzdelmei közt ismertünk meg egy derék családot, mely egyszerű történetével fényesen bizonyította, hogy Magyarországon mindenki otthon érezhette magát, a ki őszintén elfogadta, mint minden magyar honpolgárnak el kell fogadnia, a magyar állam eszméjét.

Dr. Márki Sándor.

A ROMÁN KÖZSÉG, TEMPLOM ÉS HÁZ EREDETE.

Alakulása korszakában, sőt azután is igen hosszú ideig még, a román nép tulnyomó része pásztorkodással foglalkozott. Ezt a sok történelmi adat mellett bizonyítja az a körülmény is, hogy a román nyelv latin szókincse szegény, vagy legalább is nem oly gazdag, mint a milyen lehetne valamelyes kifejlett kultúra mellett. Hátramaradt feljegyzések szerint a román nép zöme őshazájában a Balkánfélszigeten főlnomád életet élt. A dácziai kontinuitás álláspontján állók is csak azt mondják, hogy az Aurelián császár utáni időkben (a III-ik századból kezdve) a védtelenül Dácziaiban maradt lakosság a hegyek közé menekült, a hol szintén csak baromtenyésztéssel foglalkozott.

Csakhogy a míg az állítólag a hegyek közt menekült dácziai románság társadalmáról, beléletéről s egyáltalában létezéséről semmit sem tudunk, addig a román nyelvnek, életnek balkáni létezéséről a VI-ik századtól kezdve számos adataink, bizonyítékaink vannak.

A románokról nálunk először II-ik András 1222-iki oklevelében tétetik említés, a mikor a német lovagoknak tett adományában a király megengedi, hogy nem kell se maguknak, se emberoiknek vámot fizetni akár a székelyek, akár az oláhok földjén (per terram Blacorum), menjenek is keresztül. Második megemlítése a románságnak 1223-ban történik, midőn a király megerősíti azt az adományt is, melyet maga tett volt Kertz monostornak, eltávolítván róla a blacokat.

A király és pápa okleveiben azontul mind sűrűbben fordulnak elő az oláhok, a kik már a kunok püspökségében

is laknak (1234). Ezek úmbár keresztények, mégis külön szertartásokat követnek s olyanokat tesznek, a mik ellenkeznek a kereszténységgel. Megvetik a római egyházat s a szentségekért nem a kun püspökhöz, hanem a görög szertartású álpüspökökhöz folyamodnak. Azért IX-ik Gergely meghagyja a kun püspöknek, hogy nekik oláh nemzetbeli helyettest rendeljen, hogy ürügyük ne legyen schismaticus püspökhöz fordulni.¹

Hazai okleveleink helyneveiből arra az eredményre jutunk, hogy Erdély ethnographiai képe 1240-ig leginkább magyar; a magyar helynevek után szám szerint a német helynevek következnek. A román helynevek Erdélyben akkor tájt csekély számuak voltak, azok az ország legdélibb részén, Szombatfalván, a kertzi apátságban az Olt vidékén jelentkeztek. Gazdasági és társadalmi viszonyairól a románságnak nálunk 1240-ig, a tatárdulásig mit sem tudnak.²

A román község, templom és ház eredete után hazánkban tehát hiába kutatnánk.

A fennebb említett *blac* név, és az a tanusítása az okleveleknek, hogy a XIII-ik századbéli románság görög szertartású alpüspökökhöz folyamodtak, rávezetnek a nyomra.

Hol szedhette fel a románság a *vlach*, vagy *blach* nevet és hol erősödhetett meg annyira abban a vallásban, hogy a görög püspököktől megválni nem tudott?

A görögök a balkáni latinokat kezdetben *romeusok*-nak (ῥωμαϊτες) nevezték. Maga a románság magát *rumán*-nak nevezi. A *blach*, *vlach* elnevezés tehát nem származik a görögöktől, valamint hogy a románság nyelvéből is hiányzik e szó. *Safarik* szerint a szlávok a koltákat legrégebb időktől fogva *vlakok*-nak nevezték, országukat pedig *Vlahy*-nak. Az ó-németben a *vlach* annyi, mint *idegen*, azután *italus*, *olasz*. A szó tehát inkább a germánoktól, jelesen a gótoktól származik, a mely latinul beszélt, olaszt jelent. De az is bizonyos, hogy a *vlach* elnevezés legelőször a Balkánban jó forgalomba, még pedig a szlávok megjelenése után. A *vlach* nevet a Balkánban a szlávok hozták közdivatba.

¹ Hunfalvy Pál: Oláhok története I. k. 202. laptól kezdve. — ² U. o

Kiket neveztek a Balkánban o névvel?

1. Justinián korában (526—555) egy vulgaris, vagy köz-napi nyelvnek alakulása indul meg a Balkánfélszigeten, a mit Prokopius bizánci író tanusít a felsorolt sok latinos hangzásu helynévvel, a melyekben a casusok már értelmüket elvesztették. Theophylactos és Theophanes (VI-ik század) egy a Haemus hegyeiben lappangó csapatról tevén említést az ismert: *torna, torna fratre!* szókat örökitette meg, jelezvén, hogy azok „*hazai nyelven*“ lettek elmondva. Csak igen későre jelenik meg a vlach, blach szó az irodalomban. Először Kedrenos bizánci írónál fordul elő 976 táján, felemlítvén, hogy a nógy bolgár testvér Dávid, Mózes, Áron és Sámuel II-ik Basilios császár ellen fellázadván, Dávidot a Kostoria és Prespa közötti uton *blachok* (oláhok) ölték meg a „*Szép tölgyek*“ nevű helyen. Basilios császár támadását a bolgárság szíve Struma, Vardar és Ochrida vidékek ellen intézé. Sámuel bolgár fejedelem a főutat *Kimpu-lungu* (román helynév) és Kleidion között erődítésekkel és gyepekkel teszi 1013. táján járhatatlanná. Negyven évig tartó háború után Basilios 1018-ban a bolgár hatalmat megsemmisíti, a bolgár egyház önállóságát három oklevéllel megerősíti; 1020-ban pedig *egész Bolgárország oláhjai az ochridai érsek alá rendeli*. Ezen császár idejében nemcsak Bulgáriában, hanem a Pindos hegység és Hellásban is tanyáztak oláhok. Basilios Kekaumenos *Niculiczát* Hellás kormányzójává és az ottani vlachok kormányzójává teszi. Ezt a kettős méltóságot Niculicza 964-től 983-ig viselte.

A bizánci írók feljegyezték, hogy *Nagy-Vlachia* (μεγάλη Βλαχία) Thessaliát, *Kis-Vlachia* (μικρά Βλαχία) Aetoliát és Akarmaniát, *Felső-Vlachia* (Ἄνωβλαχία) dél-keleti Epirost foglalta magában. Tudoliai Benjamin (1159—1173 között) Palesztinába utazván írja: »Zeutunnál kezdődik *Valachia*, melyeknek lakói hegyeken laknak . . . a nép *valachnak* nevezetik.«¹

A beözönlő szlávok a románságot a Balkánban találták s elnevezték *vlach* nak. A többi balkáni népek, a görögök is

¹ *Jirecek Konst. József: A bolgárok története, N.-Beckerek 1889, 204. l.*

felkapták a szót (Vlaszi, (Βλαχοί). A szó, mely eredetileg római származását jelent, később *pásztort*, *parasztot* fejezett ki. Ez a jelentése a szónak az egész Balkánfélszigeten ma is. A szláv balladák sem értenek mást a *vlach* alatt, mint *pásztort*, *vlachinijica pásztorleány*.¹ A foglalkozás után az egész népet elnevezték vlachnak. Így a balkánfélszigeti vlachok alatt csak románt (oláh) lehetett érteni.

Minden feljegyzés megegyezik abban, hogy a vlachság a Balkánfélszigeten a hegyeken lakott s a baromtonyésztés képezte legfőbb foglalkozását. A baromtonyésztés kis kereskedelmet is teremtett; a vlach eladta barmát; annak értékes produktumait, a bőrt, a gyapjút, a sajtot stb. «A baromtonyésztéssel — írja Miklosich — össze volt kötve a sajt-készítés és a karaván kereskedés. Az oláh sajt régen a raguzaiaknál oly szerepet játszott, hogy az ércpénz mellett, mint fizetési eszközt is elfogadták. A *caseus*,² *vlachescus* vagy *vlachiscus* ára (egy 1357-ki oklevél szerint *brinza*)³ a hatóságok által volt megállapítva.»⁴

Mint pásztor nép jobbára vándoréletet élt; csordái és juhnyájai után haladt a jobb legelők felé. Sokat prevarikált a tulajdonjog iránti tisztelet nála kifejlődve a maga foglalkozásánál és kultúra hiányánál fogva nem volt. Az egyes császárok különböző intézkedéseket tettek a prevárikáló vlachok ellen. A raguzaiak egyszerűen meg nem engedték, hogy a vlachok nyájakkal raguzai területre telepedjenek. A már említett Tudeliai Benjamin, a ki Görögországon át Pálesztinába utazott (1159—1173) írja: Vlachia lakosai a hegyeken oly sebesen szaladnak, mint a kecskék. A hegyekről a görögök birtokaira csapnak zsákmányért. Senki sem meri bántani; nincsen király, a ki megbírná őket zabolázni.⁵

A balkánfélszigeti románság politikai helyzetéről hátra-

¹ Dr. Réthy László: Az oláh nyelv és nemzet megalakulása 124. l.

² Románul: *caș*. a latin *caseus*-ból, sajt.

³ *Brinză* túró, a mit tömlőben hoznak a juhgazdák forgalomba; egyáltalában túró jelentésben fordul elő; a szlávból van átvéve. L. *Cihac*: Dict. d'Étym. daco-romane éléments slaves. 28. l.

⁴ Die Wanderungen der Rumänen. 4. l.

⁵ Hunfalvy Pál: idézett munkája, idézett helyen.

maradt összes feljegyzések megegyeznek tehát abban, hogy a nép mint pásztorúggal foglalkozó, politikai jogokat nem gyakorolt.

Természetes, a nép közül egyes családok munka, szorgalom vagy szorencse folytán totomesebb vagyona tesznek szert. A család igényei ezáltal szaporodtak, a társadalmi műveltség magasabb fokát igyekezett elérni, művelt társadalmat keresett, a milyent a vlach nem adhatott. Az így keletkező intelligenzia műveltebb központok felé vonzódott, beleolvadt a városok lakosságába, a görögbe vagy a szlávba; felvett idegen öltözetet, szokást, erkölcsöt és nyelvet, s népére nézve ez által elveszett. Így volt ez 1848-ig Magyarországon is. Az intelligenzia jogokat akart gyakorolni, felfelé tört azon osztály felé, a mely politikai jogokkal birt. A románság sem nálunk, sem a Balkánfélszigeten nem birt önálló intelligens osztálylyal, ennek köszönhette, hogy sem ott, sem itt nem tudott politikai szerephez jutni, nagyobb szerepet játszani, mert hiányzott a társadalmi műveltebb osztály, a mely neki ténykedésében irányt mutatott volna. A bolgár birodalomban hatalomra jutott egyes román származású férfiak a szláv szellem munkásai voltak; a románság, mint faj sem politikai, sem kulturális tekintetben hasznukat nem vette, daczára annak, hogy Rómából a katolicizmus érdekében gyakran lettek rómaiságukra figyelmeztetve. Így a nép állandóan marad annak, a mi volt, *vlachnak*, pásztornak, kultura és igény nélkül, jobbágya idegen népeknek, de egyuttal fenntartója fájának, nemzetének. „*A román nem véss el*“ (románul nu piero) közmondásnak ebben rejlik az igazsága. Mert ha egy oldalról a belőle kiemelkedő művelt elem hozzá hűtlen lett, tőle elpártolt, más oldalról a hozzá leszálló elemeket (görög, szerb, bolgár, albán, német és magyar) kimélet nélkül románizálta; s mert az akkori viszonyoknál fogva a leszállók száma a felemelkedőkénél teteme-sebb volt, hozzá számítva még a faj szaporaságát, s a sok keresztelésnél fogva egészséges voltát is, nem lehet csodálkozni, hogy a Balkánban a nép számban rohamosan emelkedett, hogy idővel a legelők apadásával megkezdette vándor-utját a Dunán át Magyarország felé.

A Balkán-félszigeten találkozunk tehát az első román községekkel. A pásztor nép szaporodása mulhatatlanul a földművelés felé terelte a nép figyelmét, egy része leszállott a hegyekről s állandó községeket alkotott. A bizanti írók *vlach községekről* emlékeznek meg. A Prokopius által felsorolt helynevek közül (526–555) a következő román neveket sorolja fel: *Septe case, Dusmani, Argintari, Terțenuța, Strunga, Scăra, Turburia, Lăbuța Rotund, Lupo-fontana, Arina, Clisura*. — Vlach községekkel találkoznak a Balkánfélsziget minden részében. Alexius Komnenos 1082 Konstantinápoly felől Trikala felé haladván, *Eceva* nevű vlach falun megy keresztül. 1013 táján Sámuel bolgár fejedelem a fő utat *Kimpu-longu* (Hosszu-mező) és Kleidion között gyepekkel és erődítésekkel teszi járhatatlanná.

Ha tehát a román község eredete után kutatunk, azt csakis a Balkánfélszigeten tehetjük.

Az eddig előadottakat összevéve, a vlachság a Balkánfélszigeten jobbra pásztorokodással foglalkozott; kisebb rész a földművelésre adta magát; csekély töredék kereskedelemmel foglalkozott; intelligenciája nem volt, mert az mindig beleolvadt az uralkodó népbe. A pásztor-nép a hegyeken, a földművelő a völgyekben, a kereskedő s az intelligencia a városok felé vonzódott.

Feljegyzések szerint¹ a hegyek között levő vlach falukat *cătun-oknak*² hívták; ezekben gyakran 35-nél is több család lakott. Fejeiket, előjáróikat *knez-nek* nevezték.³ A föld nem volt a lakosságé, hanem valamely kolostoré, vagy uraságé. A lakosság a földesurnak bizonyos járulékot fizetett. Ha az illető vlachnak saját nyája volt, 50 juhtól egy juhot

¹ *Jirecek*: A bolgárok története 205. lap.

² *Cătun*, többese *cătuni* „subdiviziunea unei comune, sat mic”; *Săinean Lázár*: Dict. Universal al limbei române 153. l. faturész, kis falu. A görög zavrouvából, portion de pays. (*Cihac*: 644.) Szállás.

³ *Knez*, románul *cneaz* (Romániában), nálunk *chinez*. „Autrefois prince de Moldaive et de Valachie; plus tard prince surtout prince russe en général, ó-szláv: *knezi, knegi*. princeps, magnatum unus; magy. *kenéz*”. (*Cihac*: 64. l.) *herceg, vezér, nemes* és falusbíró jelentésben fordul elő. Hazánkban a románságnál (Krassó-Szörény s szomszédos megyékben) községi előjárót, falusbírot jelent. Az erdélyi részek románsága e szót nem igen ismeri, átvette helyébe a *birău* magyar szót.

és egy bárányt, 50 borjutól egy borjut. Az idegen bórbo vett legelőért vagy nyájuk egy részével fizettek, vagy pedig havonként bizonyos összeget. A kiknek nem volt nyájuk, a szegényebbek tartoztak az uraságnak szénát kaszálni, gyapjút fésülni és a legelőket, meg szántóföldöket őrizni.¹ A völgyekben fekvő vlach falvaknak fejét is *knez*-nek hívták. A lakosság szintén valamely uraság vagy kolostor jobbágya volt. Pajtikai jogokat nem gyakorolt.

A Balkánfél-szigeten a cätun bár más szervezettel, de ma is megvan. Romániában, Bukovinában is mindenütt cätunak nevezik azt a házesoportot, a mely a hegyeken és havasokon önálló község számba nem mohet; teméntelen számban fordulnak elő nálunk is, csakhogy nálunk rendezettebbek. A havasok között szétszórt házesoportok össze vannak egy-egy községbe foglalva.

A cätun ugy alakúlhatott, hogy egyes pásztioresalád magának nyájainak közelében állandóbb faházakat épített, hogy a téli viszontagságok ellen magát meghúzhassa. Ha erdős volt a hely, az erdőt maga körül lassanként kiirtani igyekezett. A család idővel szaporodott, ház-ház után emelkedett, s megalakúlt a cätun, melynek lakossága néha egyetlen család elszaporodott tagjaiból állott, a kik vagyon közösségben éltek, s a kik felett, vagy a legidősb, vagy a legértelmesebb uralkodott, ez volt a főnök, a mely a cätun belső, valamint külső ügyeit intézte. Az ily módon megalakúlt kis falukat, házesoportokat rendszeren az ott lakó családok vagy azok foglalkozása után nevezték el; *Scobinți*, *Brătășeni*, *Dărăberi*, *Tülhărești*, *Urdari*, *Ciocănari*, *Dogari* stb. A föld azonban földesuraságé, vagy kolostoré volt. A kenéz voltaképpen hűbérest, a keniziatus hűbéres jószágot jelentett. A cätunok a hűbéres jószághoz tartoztak, a melynek lakosságával a kenéz, vagy a földesur tetszés szerint bánhatott.

Ilyen szervezettel hozták be hozzánk a Balkánfél-szigetről a kenézségeket. Ezen intézményről a XIII-ik században IV. Béla tesz először említést ama levelében, mely által az akkori Cumaniát, Kunországot (a mai Moldva s Oláhország tetemes

¹ Hunfalvy Pál: idézett helye.

része) a Johannita vitézi rendnek adományozza a szörényi bánsággal együtt. IV. Béla a tatároktól elpusztított országát új települőkkel akarja benépesíteni. A beözönlő románság kenézeik alatt jöttek be. A kenéz kapott a királytól földet, jószágokat bizonyos függési feltételek alatt. A fő tulajdonjog mindenkor a királyé maradt, tetszésétől függött azon javaknak bármikor visszavétele: e mellett a kenéz az általa birt jószágok után különféle szolgáltatásokat teljesített. Másrészt azonban a hűbérül kapott jószágon letelepedett lakosok ura lett a kenéz, azokat jobbágyaivá, szolgálíva tette s vagyonuk és életük felett is rendelkezett.¹

A magyarországi ügynevezett oláh jobbágyság intézményét is a nép a Balkánból hozta magával. Ebben keresendő a román jobbágyság eredete is.

A románság alakulása korszakában már keresztény volt. A kereszténységhez a görögök révén jutottak. Tanúsítja ezt a *biserică* (templom), *botez* (kereszttség), *episcop* (püspök) stb., a melyekre a népnek mindjárt legközvetlenebbül szüksége volt s a melyeket a görögöktől át is vett és meg is tartott. A szlávok beözönlése után a szlávok hitvilágának a hatása alá került. A szláv hatás azért oly nagy és közvetlen, mert a két nép szoros társadalmi viszonyban élt, a szlávok nagy része szintén pásztorkodott. A megalakult cätunok szerény kis fatemplomokat (*biserică*)² emeltek s ha nem is volt állandó papjuk, voltak vándor-papok, a kik sátorosünnepek alkalmával legalább a cätun lakosságát az isteni hitben erősítették. Egyházilag, mint érintve volt, az egész vlachság az ochridai érsek hatósága alá tartozott. Ez a főhatóság állandóan megmaradt még akkor is, mikor Havasalföld és Moldova nemzeti fejedelemségekké fejlődtek már. Innen kapták a papokat s az egyházi könyveket.

¹ Dr. Sólyom Fekete Ferenc: Vázlatok az oláh-kenézi intézmény története s ismertetéséhez. (A Hunyadmegyei Történelmi Társulat Évkönyve 1884 17. 15 lap.)

² A görög βασιλική-ből. (Basilicae prius vocabuntur Regum habitacula, unde et nomen habet . . . Nunc autem ideo divina templa Basilicae nominantur, quia ibi Regi omnium cultus et sacrificia offeruntur. (Cihac Dic. d'Étym. éléments latins 25. 1.)

Ime tehát a balkánfélszigeti vlachok ottani hitvilágukat, papjaikat, intézményeiket hozzák felfelé.

1848. előtt hazánkban a szilárd anyagból épített templomok ritkák voltak a románok között. Rendszeresen dombtetőkön magasabban fekvő helyeken szerénykedtek a szűk fából épült primitív alkotmányok. Ennek okát dr. Grama A. a következőkben adja elő:

„A régi román templomépítés egyik jellemző vonása, hogy a templom emelkedettebb helyen álljon. Ez a szokás onnan eredhet, hogy a románok vallása hazánkban túrt lévén, a földesurak csak terméketlen helyeket, rendszeresen dombokat, a községen kívül fekvő, használhatatlan földeket engedélyeztek a templom építésére. Az is lehetséges, hogy e szokást a régi rómaiaktól örököltük, a kik templomaikat emelkedettebb helyen építették“.¹

E feltevés egyik indoka sem fogadható el. A hazai jobbagság sorsa hazánkban bármily nyomasztó volt, nem volt olyan nyomasztó még sem, mint más országokban. És különösen nálunk a földesurak a román templomot kiváló tiszteletben tartották; számára nemhogy alkalmas helyeket ne adományoztak volna, de különféle adományokban is részesítették. Római szokásról pedig annál kevésbé lehet szó, hisz a görögök hasonlóképpen építkeztek. A kérdésnek mélyebben fekvő indoka van. A Balkánfélszigeten Konstantin császár uralkodása előtt és után a templomot emelkedettebb helyre építették. *Tertulian*² azt mondja: » *A lélek háza legyen egyszerű és emelkedettebb helyen álljon, kelet felé fordulva, mert a Szent Lélek így szereti azt.* »

Konstantin előtt a nikodemiai templom emelkedettebb helyen állott, hogy Diocletian saját palotájából szemlélhette. — Szt. Ágoston és mások a templomról, mint emelkedettebb helyen álló épületről emlékeznek meg. A mai román templom beosztásában a balkáni első kereszténység templomának beosztása tartatott fenn. A két nemnek elkülönítése, a kántorok helye (strana) az *iconostas*³ által elválasztott oltár, a templom falai-

¹ Ist. bis. rom. unite cu Roma 213—214. l.

² Adv. Valent 3 fejt.

³ Különféle szent képekkel feldíszített fal.

nak felékesítése különféle freskókkal, a temető a templom közelében, a tóka mind keletre s első sorban a Balkánra emlékeztet. Az emelkedettebb hely a templom építésnél szintén balkáni. Az egyházban a szokás különben a szentírás következő szavain alapszik. »Te vagy a kőszikla és erre a kősziklára építem fel a templomomat.¹ A román templom ezen sajátágaiban nem kereshetünk semmiféle itáliai vagy dácziai emlékeket.

Ha igaz volna az, mit a román történet- és egyházirók állítanak, hogy a románság Dácziaiában alakult és a góthok *Ulfilasa* dácziai román püspök lett volna,² akkor a dolgok természetes rendje az lenne, hogy Dácziaiában a románság között sajátosabb, jellegzetesebb egyházi élet fejlődjék, hogy a nép a maga erkölseiben, vallásos érzelmeiben más benyomásokat nyerjen s azokat a Balkán felé való felvándorlásában magával vigye. A balkáni románságnak azonban semmiféle dácziai emléke nincs, míg a mai románság a régi Dácia területén tele van balkáni emlékekkel. És ha igaz volna a román történetiróknak az az állítása, hogy a románság Dácziaiában s különösen a mai Erdélyben alakult, hogy tehát itt szaporodott volna fel az elem és innen bocsátott volna ki rajokat, innen vándorolt volna kifelé, akkor bizonyára egyháziilag szervezkedik, kőtemplomokat épít, az akkori egyházi szokások hatása alatt kolostorokat alapít, a melyeknek emléke fenmaradt volna időről-időre. És ha azt állítják, hogy ez a nép ur volt Dácziaiában, a maga függetlenségében: hogyan van az, hogy semmiféle alkotás tőle hátra fenn nem maradt, míg rabszolgasága idejéből a hegyormokon fenmaradtak még is azok a kis igénytelen fatemplomok, a melyekben semmiféle dácziai emlék nincs.

A Balkánfélszigeten a *cătun*-ban, vagy a lapályon a szégyesebb községekben mindenütt ott vannak ma is a mi kis román fatemplomaink egész belső beosztásukkal. A balkáni *cătun* fatemplomát a maga vándorlásaiban a románság min-

¹ Máté 16.

² *Popea Miklós* Vechia metropolită ortodoxă romană a Transilvaniei 66 lapon.

denütt magával vitte; a hol megállapodott fel is építette azt, nem kőből, mert ide pénz és terhesebb munka kellett, hanem fából, miután a vándornép sehol sem szokott állandóbb módon, legalább egyelőre berendezkedni.

A mi építészeti modor a falusi román templom építésében tapasztalható, az a Balkánból való. Ámbár a románság leginkább a gazdagabbja. építés dolgában vegyes helyeken mindig a többi lakosság fennálló építési modorához alkalmazkodott, jelesen a székelyek között úgy építkezett, mint a székely, a szászok között, mint a szász és a megyékben, mint a magyarok; még is lehetetlen fel nem fedezni Erdélyben mindenütt azt a szegényes egy szobából és egy kis sütő kemenczével ellátott pitvarból, szalmával, náddal fedett, minden gazdasági épületek és kerítés nélkül álló viskószerű alkotmányt, a melyen délről és keletről egy egy arasznyi ablak van, az is rostélyozott, néhol tövis¹ berakott. Ez a román *colibă* önálló román községekben tökéletesebb, csinosabb és nagyobb méretekben fordul elő már *casă* (ház) név alatt ismeretes. Nagyobb család a pitvar mellé egy más szobát is épít, úgy hogy két oldalt egy-egy szoba s közbül a pitvar áll. Azok a feljegyzések, melyek a balkáni régi népek házépítéséről fennmaradtak, szerény, náddal, szalmával fedett veszőből font falakkal ellátott házakról tesznek említést. Ezeket a házakat látjuk a Traján oszlopon is. Az e fajta házak a Balkánban általánosak ma is. A román ember tehát nem csak a *catun* templomát, de házat is magával hozta vándorlásában.

A románságnak sem a *falura* (község) sem a *városra* nincs saját szava. A falut ugyan *sat*-nak, a várost *oras*-nak nevezi, az első azonban albán, a második magyar átvétel. Ma már a falu *comuna*, a város *urbe*, *opid*, de ezek összevéve novizmusok a népnyelvben nem gyökereznek. Romániában a *mezővárosokat* *têrg*²-nak nevezik a bennük tartott vásároknál fogva: ez az szó szintén szláv.

¹ A görög *καλύβη*, szalmával, szénával fedett menedékhely; a szlávoknál: a bolgárban *kolibă*, orosz: *kolibă* stb.

² Az ószlávban; *trugu*, forum; átment az összes szláv nyelvekbe; vásár; piac; a hely, hol vásárt tartanak. Több román helységnév is fordul elő e néven a bennük tartott vásárok után: *Têrgoviște*, *Têrgul-nou* stb.

Sem az *utca* (uliță), sem a *kert* (grădină), sem az *udvar* (ogradă), sem a *határ* (hotar), sem a *kerítés* (gard) fogalmára nincs a románságnak saját szava, a *határ* magyar hatás, a többi szláv.

Három, a pásztor népet legközelebről érdeklő, fogalomra tartotta fenn saját szavait a nép, ezek: *strunga*,¹ *casa*, *curte*,² Procopius, mint fennebb látható, *Strunga* nevü helyről emlékszik meg.

Strunga, (juh, marhaakol), bekerített hely, a hova fejtés végett, vagy éjszakára a szabadon legelő marhaesortokat be szokták terelni. A *strunga* egyik részéhez volt csatolva egy kis fedett hely, a hol a fejtést végezték s a hol a pásztor maga is meghuzta magát. A kerítést sövény, vagy vastag fadarabok képezték. Sövényből a juhak, az utóbbi a nagyobb szarvasmarhák számára. A kerítést, ha a legelő fogyott, felszedték és másutt állították fel. Tisztán a juhnyájak számára felállított ily kerítéseket később és ma *stina*-nak is nevezik.

Casa, a vulgaris latinból fenntartott ezen szó eredetileg sövényfalakkal épített, nád vagy szalmafedéllel ellátott házat jelentett, szóval parasztházat. Most a *casa* jelentése általános; minden házat ma *casa*-nak hívják.

Curte, közönségesen udvarházat, földesúri lakást, udvart jelent. *Curte* alatt kőből vagy téglából épített, bekerített udvarral ellátott házat értünk tehát. A román ember megkülömböztette a maga házat a földesúr s egyáltalában az urak lakásától.

A pásztornak a havasok között elég volt egy szerény sövény faház. Kertre, kerítésre, utczára szüksége nem volt. Csak a barmainak kerített be helyet, hogy azok éjszakánként el ne széledjenek. Mikor a pásztornép leszállt a völgyekbe s

¹ A latin *stringere*, gyűjt; magyarul: *esztrenga*; *pare pour traire les bœufs* (*Cihac*: 267 l.) A románból átment a balkáni egyes népek nyelvébe is; albánul: *stroungë*; szerb: *struga* stb.

² A latin *cora-corte* és *cohors-tis*; a közép latin: *cortis*, — görögül *κωρτή* (*Vö Laurian-Massim*: Dict. limbei române I. k. 946 - 947 l. — *Cihac* Dict. d'étym. éléments latins 60 l. — *Körting*: Lateinisch-romanisches Wörterbuch), *Cort* a románban ernyőt; sátort jelent; *Corturari*: sátoros cigányok.

földmivelésre adta magát, alant már szláv, vagy görög kultúrára akadt. A míg a pásztornép fent a havasok között a neki szükséges eszköz szókinesét megtartotta, addig alant a városokban a kiemelkedő intelligencia mindent feladott; idegen intézményeket fogadott el.

Dr. Moldován Gergely.

BABONÁK A SZILÁGYSÁGBAN.

Ha a szarka madár gyakran jár az udvaron — vendég várható; ha a halálmadár (ciuvica) rebdes a ház körül — biztos várható valakinek a halála — a háziak közül.

Ha karácsony éjszakáján szép idő van és sűrű a csillag, úgy a nyáron sűrű lesz a szénaboglya (fureiturile); ha ellenben ködös és nem tiszta az idő nehezen fog lehetni felgyűjteni a szénarendeket a sok eső miatt, s drága lesz a jó széna. Ha — Demeter-napkor kicsiny a hold, akkor nem lesz nagy tél, — ha azonban teli hold van, akkor nagy tél várható.

Ha az akácza (frasinu) virága sok, dús és szép, akkor jól fog ereszteni a búza, ellenben, ha kevés az akácza virága és az is silány, akkor bizony nem igen fog — ereszteni a búza.

Ha nyáron nyomtatáskor (pe vremea imblătutului) a búzasztagnak (stog) nagy az árnyéka, úgy jó havas telünk lesz, ha ellenben kicsiny az árnyék, akkor kevés lesz a hó és sok szél, erős fagygyal várható.

Kedden este (mártele) egy háznál sincs sem fonóka sem valami dolgos gyülekezet, mert — azt tartják — hogy házról-házra jár a Márczelle és ahol dolgoznak vagy vigadnak, azokat megbünteti, ha lány — azzal, hogy sokáig fog vén-leány maradni, ha pedig legény van a háznál, azzal, — hogy száraz kóró marad az illető.

Péntek este sincs sem fonás, sem sütés, sem mosás, sem valami nagy dolog, mert azon napon nem szabad dolgozni a holtak lelkéért, aki ezt nem tartja meg, rendesen megjárja . . . egy idevaló asszony elment egy péntek napon (este) egy magyar asszonyhoz, aki betegágyas volt s kenyeret gyúrt és süttött, miután dolgát végezte, hazament; reggel mikor felkelt érezte, hogy a jobbkarját — nem bírja.

Második esztendeje a történeteknek, de a szegény asszony

rákaját kapott, mely a mellére szivárgott s ma az egész test rothadásnak indult, de ő még él s kinlódik! . . . ezen esetet mindenki a „práznika“ áthágásáért való büntetésnek tartja s most már még jobban őrizkednek a péntek esti dologtól.

A kuruzsolás is divik, bűjtölés, ráimádkozás, rosta-forgatás, minden községben van.

Van itt egy vén asszony, a kihez a távol vidékről is járnak, a ki bájitalt s varázstételt tud csinálni, még pedig úgy, hogy aki abból eszik, az soha sem hagyja el azt, a ki neki adja, de megjegyzendő, hogy az egész faluba nincs egy ház se, a hol veszekedés, viszály, harag s perpatvar volna a házas felek között, mint ép e vén asszony házában! Másnak tud segíteni a baján s ő maga mindig abba van; sokat keres, de minden évben a legszebb tehene vagy ökre elpusztul.

Egyszer eljött hozzá egy ember, ki elpanaszolta, hogy a felesége meglopta, s hiába kinozza, üti s veri — nem ismeri el, hogy meglopta s nem akarja előadni a pénzt; a dolgot úgy történt, hogy az illető ember eladott két ökröt s ahogy hazajött látta, hogy a kertben idegen jószág van, fogta magát s bekiáltott az asszonynak a ház ablakán, hogy tegye el a 200 frtot s letette azt (4 ropogós 50-est) az ablak párkányára s ő futott a kertbe.

Igen, de az asszony — nem volt a szobában, hanem a padon s így nem hallotta férje szavát s nem is látta a pénzt. Amint az ember visszatért a kertből, nagy lármával meglátja nejét, aki akkorára lejött a padról s jól összeszidja, hogy miért zárkózik be a házba, s miért nem ügyel az udvarra most is a szomszéd sertése mind feltúrta a répát és a kolompért . . . az asszony zokon vette a dolgot s elódalozott; este kérde aztán az asszony, hogy hát hogy adta el az ökröt? az ember . . . fut az ablak párkányához s előveszi a szegény asszonyt s jól megveri, hogy elakarja tagadni a pénzt, hiszen az ablak párkányára tette s meg is mondta, hogy tegye el; az asszony esküdjözik égre földre, hogy nem látta.

Az ember — veri s követeli a pénzt; — elkezd kobozni, hogy hová dughatta, — de a pénz nincs sehol s hiába üti-veri a szegény asszonyt, az csak nem tudja hová lett a pénz. Mikor már a szegény asszony alig fujt a sok verés-

től felkéri férjét, hogy menjen a tudós asszonyhoz (la strigoica) s kérje meg, hová lett a pénz. Ilyen elkeseredett állapotba aztán beállit — a férj — a tudós-asszonyhoz s kérve mondja meg, hová lett az ő 4 drb 50-e?

A tudós-asszony forgatja a rostát, megtűzesíti a vasat, elmondja a hívókát s megjelen neki az ördög s megmondja a titkot . . . ekkor bemegy a szegény emberhez, a ki alig várja a szót s megmondja, — hogy siessen haza; mert van egy bornya az udvaron s annak a hasába van a pénze; mert a bornyu az udvaron volt, mikor ő haza jött s leette az ablak párkányáról a papiros pénzét, gondolva, hogy valami nyalánkság. Menjen tehát haza hamar s vágassa le a borjut s megleli benne a négy 50-est.

Az ember siet haza, megnyuzza a borját s csakugyan a gyomrába volt a 4 drb 50 es még elég épen, csak nyálkásan s beválthatta a bankókat az adóhivatalnál.

Ettől kezdve aztán elment a jósasszony híre ugy annyira hogy egész búcsu van nála. télen nyáron egyaránt ügyes és bajos emberek járnak nála, de ezen kívül semmi — brá-vurját nem hallottam.

Hisznek még a házi kigyóba is, — mely fehér — s tejjel étetik s a világért nem zavarnák meg; mert az a ház szerencséje.

Hasonlóan vélekednek a nadragujáról (matragună) is; van sok gazdag ember, ki ezt a növényt benn a szobába tartja dézsába s öntözi minden nap és sokszor kifejlődik egészen nagygyá s vele együtt a vagyón is nő, gyarapodik nap-nap után; de ha elhanyagolja a növény gondozását, vége a szerencsének is!!!

Ha a kocsis legény ellopja szeretőjének viselt pende-lyét s ezzel töröli meg lovát tisztítás után, akkor soha se féljen semmitől, mert mindég szép tiszta lesz.

Ha az abrakot farkas végén keresztül öntve éteti meg lovával, akkor is páratlan jóvérü lesz.

Ha egy terhes asszonyt megölnék, a ki fiu gyermeket szült volna s ha levágják e fiu gyermek kezecskéjéről a kör-möket s a jobb kéz kisujját, s ha ezeket a tolvaj magánál hordja, soha sem fogják meg s minden gazságát bátran végezheti.

Ha nyáron sündisznó (arici) családot lél az ember, s ha e családot befödeli éjszakára, reggelre az anyjuk vagy apjuk a kis család-tagoknak „ezer fűszílat“ hoz s oda helyezi a befödezett esomóra, ezzel a fűvel minden lakatot, mindon zárt fel lehet nyitni egyszerű érintés által.

A közbeszéd teli van magyar szavakkal e vidéken; mert — vegyes a lakosság — a román mind tud magyarul, de a magyar is tud románul. Urak ugy, mint parasztok; mert gyermek korukban folyton érintkeznek s a játék örömeért megtanulják egymás nyelvét! Ez az oka, hogy a románok nem idegenkednek a magyar szótól s beszéd közben nagyon sokszor használják azt.

Popescu J.

HELYNÉV MAGYARÁZAT.

Az erdélyi román helyneveket leginkább a szláv nyelvel tudjuk megmagyarázni. A románság a Balkánfélsziget felől vándorolván ki, igen sok szláv helynevet hozott magával. Itt való letelepülésekor új községeit, telepeit, határrészeit, hegyeit, folyóit, a melyeknek nevét nem ismerték, gyakran szláv nevekkal ruházta fel; a meglévő szlávneveket pedig elfogadta. Egy néhány ilyen helyneveket fogunk felsorolni.

Bălan (Balánbánya, Erdély), *bělu*-ból, albus, fehér. Románul *bălainu*, *bălan*, blond; cal bălan = cheval blanc; az összes szláv nyelvekben előfordul. *Bălan*, *Bălaie*, *Bălana*, *Bălănel*, *Bălăneasa*, *Bălăneasca*, *Bălănești*, *Bălanoaiă*, mint helynevek a románok által lakott részeken.

Bistra (*Bistrița*), több folyó és helységnév; a szláv: *bys-tru*, citus, limpidus = gyors, sebes, tiszta. A sebesebb patakokat nevezték el így; a nevet a patak mellett fekvő községek is átköltöztették.

Bran Branîște (magyarul Branicska), a szláv *branu*, *lucta pugna*, küzdés, harc; *branîti* *pugnare*, harcol.

Bucova (Bucov, Buc, Bucovat, Bucoveni, Bucovetor, Bukovina), szláv: *buky*, *bukve*, fagus, bükkfa, bükkös hely.

Cernîșora (Cernesti, Cernavoda stb.) oroszban: *cernyj*: fekete.

Grind (Gerend, gerenda rom. grindă) Az összes szláv nyelvekben ismeretes; bulg. *gredu* szláv: *greda*.

A helynevek ismertetését folytatni fogjuk.
